

NATUURHISTORISCH MAANDBLAD 2013

Hieronder vindt u samenvattingen van de artikelen uit het Natuurhistorisch Maandblad 2013.

Heeft u interesse om de complete artikelen te lezen, dan kun u een maandblad aanvragen en/of lid worden van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg: <http://www.nhgl.nl/kennismaking#lid-words>.

Oudere maandbladen kunt u inzien of downloaden op onze website: <http://www.nhgl.nl/redactie/natuurhistorisch-maandblad#downloaden>.

DECEMBER2013

Aalscholvers in het Geuldal; indicator of ongewilde predator?

Stef van Rijn

Zorgen om de predatie van Beekforel (*Salmo trutta fario*) door overwinterende Aalscholvers (*Phalacrocorax carbo sinensis*) was aanleiding om een studie te doen naar de visconsumptie van deze vogels tijdens de winterperiode. Hieruit blijkt dat Aalscholvers die in het Geuldal overwinteren, vooral zijn aangewezen op karperachtigen als Blankvoorn (*Rutilus rutilus*) en Karper (*Cyprinus carpio*), en daarnaast op grote hoeveelheden kleine beekvissen als Beekdonderpad (*Cottus gobio*) en Elrits (*Phoxinus phoxinus*). Ook bleek het aandeel door Aalscholvers gegeten Beekforellen erg laag. De verwachting is dan ook dat Aalscholvers geen meetbaar effect hebben op specifieke beekvissoorten

Nieuw ontdekte bacterie in het veen van de Brunsummerheide

G. van Dijk, K. Ettwig, A. Smolders, M. Jetten, B. Zhu, A. Pol & C. Fritz

Tijdens eerder onderzoek in het grondwatergevoede hellingveen op de Brunsummerheide werden veel chemische gradiënten in waterkwaliteit gevonden. Met name de in het veen voorkomende verticale gradiënt van methaan en nitraat was opvallend en aanleiding voor aanvullend microbiologisch onderzoek. Dit leidde tot de vondst van een nieuw soort methaanetende bacterie.

Overstromingsgrind in het dal van de Grensmaas

Ontstaan en betekenis vanuit een landschapsarcheologisch perspectief

R. Paulussen

In de winter van 1993 overstroomde het Maasdal waardoor langs de meander tussen het Belgische Hal en het Nederlandse Meers op enkele meters boven het gemiddelde Maaswaterpeil twee grindbanken, de zogenaamde overslaggrinden, werden neergelegd. Deze grove grindafzettingen bovenop de fijnkorrelige oeversedimenten ontstaan door stroomdraadverleggingen in meanderbochten die optreden zodra bij een hoge waterafvoer de riviervlakte mee gaat functioneren in de afvoer van het water. Overslaggrindafzettingen kunnen vanuit een landschapsarcheologisch onderzoeksperspectief als een belangrijk indicator fungeren voor grote overstromingen in het verleden en de daarmee eventueel gepaard gaande transformatieprocessen.

NOVEMBER2013

100 jaar plantentuin van het Natuurhistorisch Museum Maastricht

Deel 2. Naoorlogse jaren tot heden

Nigel Harle

In het tweede deel van de artikelen over de 'De Wevertuin' van het Natuurhistorisch Museum Maastricht die in 2013 zijn honderdjarig bestaan viert wordt ingegaan op de naoorlogse ontwikkelingen tot op heden. In deze periode verschuift de aandacht van individuele soorten naar planten in hun ecologische samenhang, en wordt de tuin ook belangrijker voor het natuuronderwijs dat in het museum wordt gegeven. De museumtuin is tevens een 'groene oase' in de oude stadskern van Maastricht en hierop wordt ook ingegaan.

De Gladde slang terug op het Nederlandse deel van de Sint-Pietersberg

A.J.W. Lenders & B. Kruyntjens

Door toeval werd in april 2013 een Gladde slang (*Coronella austriaca*) op het Nederlandse deel van de Sint-Pietersberg ontdekt. Dit artikel beschrijft deze vondst, de eerste sinds 50 jaar, en plaatst haar in een historisch en internationaal perspectief. In een kader wordt ingegaan op meer recente vondsten van Gladde slangen in hetzelfde gebied.

OKTOBER 2013

Het 1000-soortenproject in Nationaal Park De Meinweg

E. Colijn

Het Vliegend hert in de Meinweg

R.Geraeds

De Meinweg: hotspot voor hooiwagens

H. Wijnhoven & J. Noordijk

Sprinkhanen van Crayhof

De sprinkhaanfauna in relatie tot de vegetatie

A. Williams & J. Hermans

De waterkevers van de Meinweg

Een vergelijking tussen de waterkeverfauna van 1999 en 2012

J. Cuppen & B. van Maanen

Terreinbeheer voor mieren (Hymenoptera: Formicidae) in het Nationaal Park De Meinweg

J. Noordijk, J. Hermans & A. van Loon

Na bijna honderd jaar weer een vondst van de Zwarte gaffelaardvlo in Nederland

R. Beenen

Krekels van de Meinweg

Populatieontwikkelingen van deze specifiek habitatindicerende soorten

A. Lenders & W. Jansen

De wantsen van Nationaal Park De Meinweg (Hemiptera: Heteroptera)

B. Aukema

Schietmotten in de Meinweg

D. Tempelman, M. Sanabria & D. Kruijt

Kevers van de Meinweg (Coleoptera)

E. Colijn, Th. Heijerman, O. Vorst, J. Cuppen, B. van Maanen, F. van Nunen & C. van de Sande

De Maanwaterjuffer op de Meinweg

R. Geraeds & V. van Schaik

SEPTEMBER 2013

100 jaar plantentuin van het Natuurhistorisch Museum Maastricht

Deel 1: Oprichting en vroege ontwikkelingen

Nigel Harle

De 'De Wevertuin' van het Natuurhistorisch Museum Maastricht, waar bezoekers een ruim assortiment wilde planten uit Zuid-Limburg en aangrenzend buitenland kunnen aanschouwen, viert dit jaar zijn honderdjarig bestaan. In dit eerste deel van een tweedelig artikel wordt ingegaan op de aanleg en vroege ontwikkelingen van de tuin, met daarbij ook aandacht voor de landbouwintensivering en industrialisatie in deze jaren, en de invloed daarvan op het denken van enkele betrokkenen.

Ontwikkelingen in de visfauna van de Geleenbeek gedurende de periode 1900-2012

Deel 5. Een gestaag herstel naar een nieuwe vislevensgemeenschap

R.E.M.B. Gubbels

Rond 1900 kwamen 29 soorten vissen in de Geleenbeek voor. In de eerste helft van de 20e eeuw daalde het aantal soorten dramatisch totdat in 1970 alleen de Driedoornige stekelbaars was overgebleven. In 2012 werden echter weer 20 vissoorten aangetroffen. De beek is door herinrichting geschikter geworden voor rheofiele vissoorten, ze is robuuster, dynamischer en met grotere afmetingen, vooral in de beneden- en middenloop. Het herstel van de rheofiele vissoorten, met name in het benedenstroomse deel van de Geleenbeek, blijft echter nog achter. Een groot probleem voor de rekolonisatie vormt de Stevolplas, een grindgat tussen de Geleenbeek en de Maas. Wanneer deze barrière wordt opgeheven, zullen diverse soorten de Geleenbeek herkoloniseren. Een ander probleem is de toename van exotische vissoorten in de Geleenbeek.

AUGUSTUS 2013

Een beschermingsplan voor de Spaanse vlag in Limburg

M. Wallis de Vries, D. Groenendijk & M. Huigens

De nachtvlinder Spaanse vlag (*Euplagia quadripunctaria*) geniet bescherming volgens de Europese Habitatrichtlijn. In het kader van Natura 2000 is een regionaal beschermingsplan voor de soort opgesteld. Daarbij is ook aanvullend onderzoek naar de larvale ecologie van deze vlinder uitgevoerd. De populatie van de Spaanse vlag groeit voorspoedig, maar de populatie lijkt nog steeds aan de kleine kant.

Waarnemingen aan de voortplanting van Vuursalamanders in het Bunderbos gedurende het voorjaar van 2009

R. Gubbels

In 2009 werd een intensief onderzoek uitgevoerd naar de voortplantingsfenologie van Vuursalamanders (*Salamandra salamandra*) in het Bunderbos. Het feit dat de populatie Vuursalamanders tussen 2010 en 2012 door nog onbekende oorzaak volledig is ingestort, plaatst het verrichte onderzoek in een bijzonder perspectief. Het onderzoek bracht een aantal opmerkelijke fenologische feiten aan het licht met betrekking tot paringen, mobiliteit van zwangere vrouwtjes en afzet van larven.

Gerichte experimentele herstelmaatregelen voor jeneverbesstruwelen in Limburg

E. Lucassen, M. van Roosmalen, R. Aben, B. van der Linden & J. Roelofs

De opbouw van struwelen van Jeneverbessen (*Juniperus communis*) laat in Nederland, België, Engeland en delen van Duitsland sinds enkele decennia een chronisch tekort aan verjonging zien. De nog aanwezige verouderde struwelen dreigen daardoor uit het landschap te verdwijnen. In Nationaal Park De Maasduinen en in de Boshuizerbergen is onderzoek gedaan naar de invloed van bodemverzuring op de soort.

Opmerkelijke Luiks-Limburgse krijtfossielen

Deel 18. Een kans van één op de miljoen ...

John W.M. Jagt & Eric Nieuwenhuis

In de groeve ENCI-HeidelbergCement Group (Maastricht) werd in 2008 een fossiel gevonden van de grote zee-egel *Hemipneustes striatoradiatus*. Het bijzondere van dit fossiel was dat het twee exemplaren betrof waarvan de kalkskeletten in een volstrekt symmetrische positie in elkaar lagen. Op deze wijze gefossiliseerde zee-egels van dezelfde soort zijn volstrekt uniek.

JULI 2013

Het Roerdal deel 2

Herintroductie van de Atlantische zalm in het Roersysteem

Overzicht van de resultaten van een meerjarig kweek- en uitzetprogramma

Th. Belgers & R. Gubbels

In slakkengang langs de Roer

Een inventarisatie van landslakken in het Roerdal

J.W.P. Hannen

De zeggen van het Roerdal

J.T. Hermans

Veranderingen in de broedvogelpopulatie van de Turfkoelen

E. van Asseldonk

Landgoed Hoosden

Flora en vegetatie van een bijzonder elzenbroek

J.T. Hermans

Het Roerdal als leefgebied voor sprinkhanen

Een actueel overzicht van soortenrijkdom, status, verspreiding en habitats

H.J.M. van Buggenum, R.P.G. Geraeds & W. Jansen

De status van de Kleine tanglibel langs de Roer

R.P.G. Geraeds & V. A. van Schaik

JUNI 2013

Het Roerdal deel 1

De Roer, een getemde wildebras

H. de Mars

Monitoring van de vismigratie in de benedenloop van de Roer Waargenomen vissoorten en migratiekalender

R.E.M.B. Gubbels & M.H.A.M. Belgers

De Kamsalamander in het Herkenbosscherbroek Een eerste stap naar uitwisseling met de Meinweg

V.A. van Schaik

Impressies uit het stroomgebied van de Roer

O. Op den Kamp

De Roer als groeiplaats van waterplanten Met bijzondere aandacht voor de Vlottende waterranonkel

H.J.M. van Buggenum & J.T. Hermans

De libellenfauna van het natuurontwikkelingsgebied Hoosden

J.T. Hermans & R.P.G. Geraeds

Prikken in het stroomgebied van de Roer Verspreiding en voortplantingsfenologie van Beekprik, Rivierprik en Zeeprik in de Roer en zijbeken

R.E.M.B. Gubbels

MEI 2013

Terrestrische varens: recente vondsten en oude verwarringen

Nigel Harle

Dit artikel beschrijft de vondst van een zeer rijke varenflora in twee Zuid-Limburgse holle wegen. Tijdens een onderzoek in 2012 werden diverse zeldzaamheden gevonden, waaronder Smalle ijzervaren (*Cyrtomium fortunei*), Blaasvaren (*Cystopteris fragilis*) en de in heel Nederland uiterst zeldzame Zachte naaldvaren (*Polystichum setiferum*). Er wordt ingegaan op de verspreiding van deze soorten in Limburg en op determinatieperikelen bij de Zachte naaldvaren.

De slakkenfauna van de Cannerberg

En een vergelijking met die van de Sint-Pietersberg

Gerard Majoor, Arjen de Groot, Jelle Lever & Bert Lever

Bij een vergelijking tussen de molluskenfauna van de Cannerberg met die van de Sint-Pietersberg valt op dat op de Cannerberg 40 soorten landslakken en op de Sint-Pietersberg meer dan 50 soorten landslakken voorkomen. Hiervan zijn vier soorten enkel op de Cannerberg en 19 soorten alleen op de Sint-Pietersberg aangetroffen. Enerzijds lijken deze verschillen logisch te verklaren, onder meer door het grotere oppervlak van de Sint-Pietersberg en door het ontbreken van kalkgrasland op de Cannerberg, maar anderzijds blijven er nog veel vraagtekens over de oorzaken van de verschillen.

Ontwikkeling van flora en vegetatie in de Romeinenweerd op de langere termijn

Frans Coolen

In de Romeinenweerd is vanaf het ontstaan in 1995 de successie van de vegetatie gevolgd met de daarbij optredende verschuivingen in samenstelling van de flora. In totaal werden in de periode 1996-2009 414 soorten verschillende plantensoorten aangetroffen. De laatste jaren stabiliseert het aantal soorten zich rond 270. De conclusie die mede hieraan wordt verbonden is dat de Romeinenweerd in het laatste stadium van de successie, het climax-stadium, is aangeland.

APRIL 2013

Vleermuizen in Nationaalpark De Meinweg

Resultaten van een soortgroepgerichte inventarisatie in 2012

R. Janssen

Tijdens een eerste gebiedsdekkende vleermuisinventarisatie in Nationaal Park De Meinweg werden negen soorten vleermuizen aangetoond, waaronder enkele zeer bijzondere. Van zes soorten werden verblijfplaatsen gevonden. Het artikel gaat in op het veiligstellen van enkele soorten die gebonden zijn aan in het gebied gelegen menselijke bebouwing.

Schapenteek parasiteert op Nachtzwaluw

A. Lenders

Bij veldonderzoek in Nationaal Park De Meinweg werd een Nachtzwaluw (*Caprimulgus europaeus*) aangetroffen die geparasiteerd werd door een Schapenteek (*Ixodes ricinus*). Er wordt ingegaan op de biologie van Schapentekken, op de zeldzaamheid van deze specifieke combinatie en op de ecologische relatie van teken en vogels in zijn algemeenheid.

De Boomarter terug in Limburg

J. Pellekaan

In 2012 is een onderzoek met cameravallen opgestart om vast te stellen welke marterachtigen in Nationaal Park De Meinweg voorkomen. Daarbij werd voor de eerste keer in het gebied en sinds lange tijd voor Limburg een Boommarter (*Martes martes*) waargenomen.

De status van de Heikikker in het Meinweggebied

Genetische diversiteit, oorzaken van achteruitgang en aanbevelingen voor het beheer

A. Lenders, H. van Buggenum & R. Geraeds

Als vervolg op een eerdere studie is geprobeerd duidelijkheid te krijgen over de oorzaken van de achteruitgang van de Heikikker (*Rana arvalis*) in Nationaal Park De Meinweg. Genetisch onderzoek wees uit dat de fitness van de dieren waarschijnlijk niet door inteeltverschijnselen is aangetast. Ook interspecifieke concurrentie met de Bruine kikker (*Rana temporaria*) is niet aangetoond. Er worden aanbevelingen gedaan richting beheer om zowel water- als landbiotoop te verbeteren.

Het Scherpenzeel teruggegeven aan de Knoflookpad

Een voorbeeldproject van efficiënte samenwerking in natuurontwikkeling.

A. Lenders

Door een optimale samenwerking tussen diverse partijen kon het Scherpenzeel na aankoop in enkele maanden tijd opnieuw worden ingericht voor de Knoflookpad (*Pelobates fuscus*). Hierbij lag het accent zowel op de verbetering van land- als waterbiotoop, waarmee het Scherpenzeel weer grotendeels in de situatie van de jaren zeventig van de vorige eeuw, kon worden teruggebracht.

MAART 2013

De Pallas' eekhoorn bij Weert

Vilmar Dijkstra

De Pallas' eekhoorn (*Callosciurus erythraeus*) heeft zich na ontsnapping in 1998 in de omgeving van Weert gevestigd. Vanuit het buitenland is bekend dat deze soort een invasief karakter heeft en inheemse eekhoorns verdringt. Ook in Nederland zijn er aanwijzingen dat de Pallas' eekhoorn als een invasieve soort optreedt, met negatieve effecten op de inheemse Rode eekhoorn (*Sciurus vulgaris*). Geprobeerd wordt Pallas' eekhoorns over een periode van vier jaar uit het gebied weg te vangen. De auteur doet een oproep voor strengere wet- en regelgeving.

De libellen van de Vlootbeek

Libellen in een genormaliseerde laaglandbeek

R.P.G. Geraeds

De Vlootbeek is een grotendeels vergraven laaglandbeek. Ze stroomt vanaf de grens met Duitsland in Posterholt via Montfort naar Linne, waar ze in de Maas uitmondt. Na de ontdekking van een populatie Gaffellibellen (*Ophiogomphus cecilia*) in de bovenloop, is de gehele Vlootbeek in de periode 2008 tot en met 2011 op libellen geïnventariseerd. Tijdens deze inventarisaties zijn 1051 waarnemingen van ruim 3200 libellen en juffers gedaan. In totaal zijn 32 soorten waargenomen waarvan er zich 17 met zekerheid voortplanten. De meest bijzondere soorten zijn in de bovenloop aangetroffen, terwijl de benedenloop het meest soortenrijk is.

FEBRUARI 2013

De Ringslang in het Wormdal, een grensgeval

I. Janssen, R.P.G. Geraeds, V.A. van Schaik, E. Goverse & L.C.J. Paulssen

In 2005 is de Ringslang herontdekt in het Wormdal. Deze populatie maakt deel uit van een grensoverschrijdende metapopulatie in de bovenloop van de Worm. In het artikel worden het leefgebied en de perspectieven voor dit bijzondere reptiel geschetst, met daarbij aandacht voor de taxonomische indeling van de dieren.

De libellen van de Putbeek en de Pepinusbeek

Een onderzoek naar de effecten van beekherstel en poelenaanleg

H.J.M. van Buggenum & R.P.G. Geraeds

In de stroomgebieden van de Putbeek en de Pepinusbeek zijn in het verleden diverse waterhuishoudkundige maatregelen uitgevoerd. Het betreft vooral een natuurlijke herinrichting van de beken zelf en de aanleg van diverse poelen in het aangrenzende beekdal. Door de grote diversiteit van de wateren, zowel stilstaand als stromend, nam het aantal libellensoorten gedurende de laatste decennia sterk toe. Het betrof zowel nieuwe vestigingen van warmteminnende, maar ook andere soorten, alsook een toename van tijdelijke gasten en zwervers. Gedurende het monitoringsonderzoek dat sinds 1988 wordt uitgevoerd zijn momenteel 46 verschillende soorten waargenomen, waarvan er zich waarschijnlijk ruim 30 permanent in het gebied hebben gevestigd.

Voerkistjes: een methode om het voorkomen van Eikelmuisen vast te stellen

Vincent van Laar

Bij een inventarisatie van de Eikelmuis in Zuid-Limburg werden in 2011 geen dieren in nestkasten in het buitengebied aangetroffen. Voorgesteld wordt om de inventarisaties meer te richten op de rand van de bebouwing en hierbij te gaan werken met voerkisten. In Frankrijk werden met deze methode goede resultaten behaald. Afgaande op de verspreiding en de leefgebieden van de dieren in Auxois in Frankrijk lijkt het aannemelijk dat de dieren zich concentreren rond oude bouwwerken, zoals boerderijen en niet-geïsoleerde huizen. Kleinschaligheid van het leefterrein blijkt van groot belang voor de soort.

JANUARI 2013

Het Spiegeldikkopje tussen hoop en vrees

Michiel F. Wallis de Vries

Het Spiegeldikkopje (*Heteropterus morpheus*) komt in Nederland sinds 1996 alleen nog voor in de Peelregio. Tussen 1990 en 2004 leek de soort hier nog bezig aan een gestage opmars met verschillende nieuwe vestigingen. Na 2004 is de soort echter sterk in aantal achteruit gegaan. De oorzaken van achteruitgang van het Spiegeldikkopje zijn in grote lijnen duidelijk en moeten vooral gezocht worden in verdroging, successie en begrazing.

De Grote modderkruiper op Landgoed Hoosden

Een zoektocht naar de biologie van een geheimzinnige vis

A.J. W. Lenders & V. van Schaik

In 2010 is een onderzoek met hulp van fuiken uitgevoerd om de aanwezigheid en aantallen van

Grote modderkruipers (*Misgurnus fossilis*) op Landgoed Hoosden vast te stellen. Veertien exemplaren werden gevangen. Het vangstpatroon werd gerelateerd aan wateren luchttemperatuur en daarmee verband houdende activiteitenpatronen van deze zeldzame vis. Aanbevelingen voor bescherming en beheer sluiten het artikel.

Een populatie Steppesprinkhanen bij Gennep

Fred Hustings

Tot 2011 was de Steppesprinkhaan (*Chorthippus vagans*) in Nederland enkel bekend van twee locaties bij Nijmegen. In 2011 werd een populatie bij Gennep ontdekt. Deze leeft in een voormalig heidegebied, tegenwoordig een bos, dat doorsneden wordt door een spoorlijn. De kleinschaligheid van het leefterrein blijkt van groot belang voor de soort.